

VII. IN MEMORIAM

IRENA BAJEROWA (1921-2010)

30 czerwca 2010 roku zmarła prof. Irena Bajerowa, wybitna znawczyni historii języka polskiego, autorka fundamentalnych prac z tego zakresu, uwzględniających związki języka z życiem narodu i kultury nastawionej na obronę tożsamości.

Prof. Irena Bajerowa była córką językoznawcy – Zenona Klemensiewicza. Urodziła się 13 marca 1921 roku. W roku 1938 rozpoczęła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, które jednak przerwała wojna. Związała się z ruchem konspiracyjnym – Związkiem Walki Zbrojnej i Armią Krajową na terenie Krakowa i Warszawy. Pełniła funkcję łączniczki i sekretarki szefa sztabu Okręgu Krakowskiego AK, wyrabiała też fałszywe dokumenty.

Podczas wojny poznała Karola Wojtyłę oraz przyszłego męża, Kazimierza Bajera. Ukończyła studia na tajnych kompletach. Po wojnie doktoryzowała się na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale później, ze względu na niechętnie nastawienie do niej ówczesnych władz uniwersyteckich spowodowane jej AK-owską przeszłością i uwięzienie męża skazanego za działalność konspiracyjną, przyjęła w 1955 roku propozycję pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach. Właśnie tam, a następnie na powstałym w roku 1968 Uniwersytecie Śląskim tworzyła podstawy śląskiej humanistyki.

Jako prorektor do spraw studenckich, w pierwszych dniach stanu wojennego została internowana wraz z ówczesnym rektorem, późniejszym marszałkiem Senatu prof. Augustem Chelkowskim. Byli to jedyni rektorzy uczelni polskich internowani w czasie stanu wojennego.

Funkcję prorektora ds. nauczania prof. Irena Bajerowa pełniła w Uniwersytecie Śląskim w latach 1981-1982, była też zastępcą dyrektora Instytutu Filologii Polskiej w latach 1969-1972 oraz wieloletnim kierownikiem Zakładu Historii Języka Polskiego. W 1974 roku uzyskała tytuł naukowy profesora, a w roku 1989 – stanowisko profesora zwyczajnego. Przeszła na emeryturę na początku lat 90., poświęcając się nadal pracy badawczej.

Jedną z jej najważniejszych prac jest monumentalna, trzytomowa monografia *Polski język ogólny XIX wieku: stan i ewolucja*.

Prof. Irena Bajerowa była członkiem wielu towarzystw naukowych, między innymi Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Polskiej Akademii Nauk, Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego

oraz Koła Zainteresowań Kulturą Ormian przy Krakowskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Otrzymała wiele odznaczeń wojskowych i cywilnych oraz nagród i wyróżnień, wśród nich prestiżową nagrodę „Lux ex Silesia”, ustanowioną przez metropolitę katowickiego. W roku 2008 została doktorem honoris causa Uniwersytetu Śląskiego.

Prof. Irena Bajerowa została pochowana na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Krystyna Reinfuss-Janusz

CLAUDE LÉVI-STRAUSS (1908-2009) OSTATNI HEROS HUMANISTYKI

Latem i jesienią 2008 roku w centrum Paryża, a ściślej rzecz biorąc – na wystawach wszystkich księgarni w tym rejonie, królował Claude Lévi-Strauss. Witryny wypełniały nieodmiennie zdjęcia „papieża strukturalizmu” (z okresu pobytu w Ameryce Południowej albo z ostatnich lat, zawsze wówczas siedzącego w fotelu na tle książek). Mistrz miał niebawem skończyć 100 lat, co było pretekstem do przypomnienia tej niezwyklej postaci, jubileuszowych wydań jego *chef d'oeuvre*, a także albumów ze zdjęciami z dawnych badań. Również świat intelektualny obchodził tę rocznicę, ale jakby w sposób wyciszony, jako że – tak to bywa – nawet najbardziej kontrowersyjni badacze po latach stają się klasykami, a urok dawnych sporów ma już głównie nostalgiczny charakter. Rok później Lévi-Strauss zmarł w swoim paryskim mieszkaniu przy ulicy Nicolasa Poussina, zamykając tym samym ważną epokę w dziejach dwudziestowiecznej humanistyki. Powszechnie mówiono o nim, że należy do pokolenia ostatnich wielkich herosów nauki, że jego autorska idea antropologii strukturalnej jest zarówno koncepcją teoretyczną, jak i próbą całościowej filozofii człowieka.

Dla Lévi-Straussa kluczowe znaczenie miały pojęcia nieuświadomianej struktury ludzkiego umysłu, opozycja natura – kultura, zakaz kazirodztwa (i jego inwersja w postaci zasady egzogamii) oraz myślenie mito-logiczne, oparte na spontanicznym operowaniu metaforami i metonimiami. Francuski badacz uogólnił na całą kulturę symboliczną to, co charakteryzować miało funkcjonowanie języka, stąd podstawowe dlań znaczenie posiadało pojęcie opozycji binarnych i odróżnienie synchronii od diachronii. *Credo* swojej teorii i metody strukturalnej wyłożył krótko:

Zarówno język, jak i kultura zbudowane są z opozycji i korelacji, inaczej mówiąc – ze stosunków logicznych. Można zatem rozpatrywać język jako fundament, na nim mogą być nadbudowywane struktury, niekiedy bardziej złożone, ale tego samego typu co te, które są mu właściwe; odpowiadają one pod wieloma względami rozpatrywanej kulturze (Lévi-Strauss 1970: 130-131).

Według Lévi-Straussa kultura ma dwa poziomy. Pierwszy z nich ma charakter powierzchniowy, na którym uczestnicy kultury potrafią sami tłumaczyć sens działań, obrzędów, mitów czy zachowań rytualnych, nie zdają sobie jednak sprawy, że ich myśleniem rządzi głęboki poziom kultury. Ów poziom to nic innego, jak niezmiennie struktury umysłu, które mają charakter pozaświadomościowy, choć są racjonalne i logiczne – zawsze i wszędzie. Zadaniem antropologa strukturalnego jest dotarcie do mentalnego poziomu kultury, a tym samym do zasad myślenia ludzkiego, wspólnych dla wszystkich ludzi.

Niewielu antropologów mogło się pochwalić za życia tak wielką międzynarodową renomą i sławą, tak wielką liczbą cytowań, polemik i nawiązań do własnej twórczości. Od końca II wojny światowej do połowy lat 70. był chyba najważniejszym autorytetem nauk o człowieku, wizjonerem, świetnym pisarzem i – co także się podobało – hermetycznym umysłem, zatopionym w rozważaniach fundamentalnych. Lévi-Strauss doprowadził do zasadniczej zmiany sposobu, w jaki antropolodzy stawiają pytania i definiują swój przedmiot badań w takich dziedzinach, jak stosunki pokrewieństwa, sztuka, klasyfikacje i mitologia. Określany był zawsze jako człowiek wrażliwy, na poły filozof i moralista, na poły chłodny analityk tajemnic ludzkiego umysłu. Był zawsze zdystansowany wobec bieżącej rzeczywistości. Najlepszym przewodnikiem po meandrach jego umysłowości jest z pewnością słynna, literacko doskonała autobiografia (i podróż filozoficzna), *Tristes tropiques* (1955). To właśnie w tej książce wyznał, że trzema dyscyplinami, które wyznaczyły horyzont jego poznawczej wyobraźni, były geologia, marksizm i psychoanaliza; wszystkie trzy pokazują, iż rzeczywistość nigdy nie jest tym, co widać na pierwszy rzut oka, a proces rozumienia polega na redukowaniu rzeczywistości jednego rodzaju do innego rodzaju rzeczywistości. Ponadto, wszystkie te trzy dziedziny borykają się z tym samym problemem, jakim jest relacja między poziomem zjawisk postrzeganych zmysłowo a poziomem refleksji umysłu. Zdaniem Lévi-Straussa także antropologia, jego pasja i wybrana dziedzina wiedzy, winna zmierzać ku temu, by połączyć dziedzinę zmysłową i rozumową w jeden spójny system logicznych prawideł myślenia.

Francuski antropolog był dobrze przygotowany do podjęcia się takiej próby maksymalnej racjonalizacji wiedzy o kulturze symbolicznej. Dwa względy miały tutaj decydujące znaczenie. Pierwszym jest jego talent do logiki formalnej. Drugim – inspiracje empiryczne (pobyty wśród Indian Kaduweo, Bororo i Nambikwara) oraz teoretyczne, w postaci językoznawstwa strukturalnego, z którym zapoznał się dzięki pobytowi w Nowym Jorku i bliskiej przyjaźni z Romanem Jakobsonem. Także na lata amerykańskie przypada skrupulatne poznanie osiągnięć tamtejszej antropologii kulturowej, której znajomość wykorzystał w swojej pracy doktorskiej *Les structures élémentaires de la parenté* (1949). Po powrocie do Francji był już w pełni ukształtowanym badaczem z jasno wyznaczonym celem – zrewolucjonizować antropologię, uczynić z niej wiedzę tak ścisłą i zobiektywizowaną, jak udało się to językoznawcom strukturalnym.

Po fascynacji zagadnieniami pokrewieństwa, czego wyrazem była wspomniana rozprawa doktorska, Lévi-Strauss skupił się przede wszystkim na badaniach mitologii i klasyfikacji tubylczych. W tej sferze metody strukturalne wydawały się najbardziej użyteczne. Na pierwszy ogień poszło pojęcie totemizmu, jeden z najbardziej

niejasnych i obciążonych mistyfikacjami terminów antropologicznych. Zgodnie z dominującą na przełomie XIX i XX wieku perspektywą ewolucyjną, badacze widzieli w totemizmie jedną z pierwszych form religii pierwotnej, która miała polegać na utożsamianiu się grup ludzkich z pewnymi gatunkami roślin i zwierząt. Kilku badaczy brytyjskich zaproponowało nową interpretację totemizmu, ale dopiero Lévi-Strauss nadał debacie poziom abstrakcji, który zadziwił naukowy świat. Według autora *Le totémisme aujourd'hui* (1962) owo kontrowersyjne pojęcie to system klasyfikacji grup społecznych oparty na analogii, która zestawia z jednej strony różnice między grupami w świecie społecznym, a z drugiej – różnice między gatunkami w przyrodzie. Tworzy się szczególnie system myślenia, w ramach którego zakłada się relację między pojedynczym zwierzęciem a gatunkiem, do którego ono przynależy, co stanowi podstawę modelu intelektualnego dla wyobrażenia sobie relacji między jednostką a jej kategorią społeczną. Społeczeństwa wybierają zwierzęta za swoje totemy nie po to, aby je chronić (lub zjadać), ale dlatego, że „nadają się do myślenia”.

Kontynuacją racjonalizowania umysłowości pierwotnej jest książka *La pensée sauvage* (także rok 1962), w której Lévi-Strauss podważył powszechne wówczas przekonanie, że umysłowość preliteracka znajduje się na jakimś przed-logicznym etapie ewolucji. Myśl dzika jest jak najbardziej logiczna, ale „logiczna inaczej” – jest naturalna, bliska intuicji zmysłowej, operuje konkretem, a nie abstrakcją. Co więcej: jest ona uniwersalna, przejawiając się analogicznie w sztuce, wierzeniach i tradycjach mitologicznych. Jest taka, jaką – w ostateczności – wyznacza struktura mózgu.

Przyjęło się, że najważniejszą pracą Lévi-Straussa są czterotomowe *Mythologiques* (1964-1971), logiczna kontynuacja jego rozważań nad naturą umysłu, teraz odnoszonych wyłącznie do myśli mitycznej, która najlepiej obrazuje złożoność myśli pierwotnej. Mistrz zanalizował blisko tysiąc mitów zebranych wśród 200 grup indiańskich przez antropologów amerykańskich. Wniosek z jego badań był jednoznaczny – mitologia nie posiada żadnej funkcji praktycznej, mity działają jako systemy przekształceń, nieustannie opowiadają się w ludzkim umyśle w nieprzebranym bogactwie wariantów. Mniej ważna jest semantyka mitów, bardziej ich syntaktyka, a więc relacje opozycji, inwersji, symetrii, podstawienia i permutacji.

Był to niewątpliwie kolejny przełom w badaniach, niezależnie jak po latach oceniamy wiarygodność wyjaśnień Lévi-Straussa. Rzecz w tym, że na diachroniczny porządek narracji wyrażający się w syntagmatycznych relacjach między elementami, nałożył on synchroniczny i paradygmatyczny porządek dotyczący grup relacji. Nowatorstwo polegało w tym wypadku na określeniu mitu jako sumy wszystkich swoich wersji, bez określania pierwszeństwa czy większej prawdziwości/kompletności poszczególnych wariantów. Różnice między poszczególnymi wersjami danego mitu dają się zredukować do ciągu operacji podstawień analogicznych. W ramach danego mitu można porównywać powtarzające się elementy i relacje, których nie dostrzeżemy, jeśli ograniczymy analizę do samego wątku narracyjnego. Rozpatrywanie pokrewnych mitów, w których powtarzają się badane relacje, pochodzących z tego samego społeczeństwa lub grup sąsiednich, pozwala na ujawnienie tych relacji. Zespół wariacji danego mitu wraz z operacją mediacji tworzy grupę przekształceń, która przyjmuje kanoniczną formułę:

$Fx(a) : Fy(b) :: Fx(b) : Fa-l(y)$, w której a i b są terminami, a x i y funkcjami tych terminów. W jednej z ostatnich książek, *La potière jalouse* (1985), Lévi-Strauss o wiele przejrzyściej aniżeli w zawitych wywodach z *Mythologiques* pokazał działanie tej formuły, odwołując się do analizy amerykańskich mitów dotyczących początków zazdrości i narodzin garncarstwa, w których centralne miejsce zajmuje lelek, ptak o nocnym trybie życia¹. Jeśli w miejsce a podstawimy l (*lelek*), w miejsce b podstawimy k (*kobieta*), a za x i y odpowiednio – z (*zazdrość*) i g (*garncarstwo*), otrzymujemy wówczas:

$Fz(l) : Fg(k) :: Fz(k) : Fl-l(g)$, co z kolei należy czytać: funkcja „zazdrość” lelka wobec funkcji „garncarstwo” kobiety jest tym, czym funkcja „zazdrość” kobiety jest wobec odwróconej funkcji „lelek” garncarstwa (gdzie odwrócona funkcja „lelek” oznacza innego, bardzo powszechnego ptaka amazońskiego, znanego pod nazwą „garncarza”). Obecne w ramach pewnego cyklu mitycznego Indian Jivaro relacje lelek/zazdrość i zazdrość/kobieta pozwalają wywnioskować relację między ptakiem garncarzem a lelkiem (relację inwersji), która pozwala zamknąć cykl logiczny. Myśl mityczna zatem, widziana jako zespół logicznych operacji, nie różni się od myślenia praktycznego, różni je jedynie „materiał”, na którym operuje ludzki umysł, którego cechą jest zawsze racjonalizm. Nie każdemu jest jednak dane ów podstawowy fakt zrozumieć – temu służy metoda strukturalna.

Lata 60. i 70. ubiegłego stulecia upłynęły na polemikach z francuskim strukturalistą. Nie będzie przesadą napisać, że jego myśl „zaczadziła” niemal wszystkich przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych. Strukturalizm próbowano fundować w literaturoznawstwie, historii sztuki, medioznawstwie, socjologii, archeologii, w rodzących się studiach kulturowych, nie wspominając filozofii. Paradoksalnie, Lévi-Strauss przeżył wszystkich swoich krytyków, a także kontynuatorów, których zresztą było niewielu, bo jego koncepcja posiada wszelkie cechy myśli autorskiej, naznaczonej sygnaturą jednej, heroicznej postaci. Nie ma już wśród nas Michela Foucaulta, Jacquesa Derridy, Jacquesa Lacana, Pierre’a Bourdieu, Paula Ricoeura, Clifforda Geertza, Edmunda Leacha i wielu innych adwersarzy mistrza strukturalnej szarady logicznej. W ich ślady podążył sam Lévi-Strauss, pochowany na skromnym cmentarzu w miejscowości Lignerolles.

Skończyła się na dobre pewna epoka wielkich opowieści o człowieku i kulturze, których byli oni symbolami. Nauka się uskromniła, nie ufa uniwersalnym narracjom, skupiając się raczej na naszym *hic et nunc*. Tym bardziej warto mieć we wdzięcznej pamięci wielkiego antropologa, który chciał uczynić z ukochanej dyscypliny królową nauk. I uczynił wiele, aby tak się wydawało przez kilka dziesięcioleci.

Wojciech Józef Burszta

¹ W tym miejscu odwołuję się do hasła *Claude Lévi-Strauss*, autorstwa B. Saladin d’Anglure’a, zamieszczonego w: A. Barnard, J. Spencer (red.), *Encyklopedia antropologii społeczno-kulturowej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen (w druku).

LITERATURA

Lévi-Strauss C.

- 1949 *Les structures élémentaires de la parenté*, Paris: Presses Universitaires de France.
- 1955 *Tristes tropiques*, Paris: Plon; 1. wyd. pol. *Smutek tropików*, przeł. A. Steinsbergowa, Warszawa: PIW 1960.
- 1962 *La pensée sauvage*, Paris: Plon; 1. wyd. pol. *Myśl nieoswojona*, przeł. A. Zajączkowski, Warszawa: PWN 1969.
- 1962 *Le totémisme aujourd'hui*, Paris: Presses Universitaires de France; 1. wyd. pol. *Totemizm*, przeł. A. Steinsbergowa, Warszawa: PWN 1968.
- 1964-1971 *Mythologiques*, 1-4, Paris: Plon.
- 1970 *Antropologia strukturalna*, przeł. K. Pomian, Warszawa: PIW.
- 1985 *La potière jalouse*, Paris: Plon.

Saladin d'Anglure B.

- w druku *Claude Lévi-Strauss*, w: A. Barnard, J. Spencer (red.), *Encyklopedia antropologii społeczno-kulturowej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.

ALEKSANDER MICHAJŁOWICZ RIESZETOW (1932-2009)

Aleksander M. Rieszetow, etnolog i orientalista rosyjski, zmarł w Sankt Petersburgu 29 maja 2009 roku. Ceniony jest nie tylko dla poważnego i różnorodnego dorobku naukowego, obejmującego ponad 400 publikacji oraz wiele prac redakcyjnych. Pełnił również odpowiedzialne funkcje w zakresie organizacji nauki, a ponadto zasłużył się dla integracji środowiska etnologów i antropologów rosyjskich. Dla etnologów polskich i polskiej etnologii jest ważny jako badacz odkrywający materiały świadczące o pracach Polaków w Rosji i ich kontaktach z rosyjskimi uczonymi.

Aleksander M. Rieszetow urodził się 1 sierpnia 1932 roku w osadzie Głębokij w obwodzie rostowskim, w rodzinie kolejarskiej². Studiował w latach 1951-1956 na Wydziale Wschodnim Uniwersytetu Leningradzkiego, specjalizując się w historii Chin. Po studiach uniwersyteckich dostał się na aspiranturę w Oddziale Leningradzkim Instytutu Etnografii AN ZSRR i stamtąd został wysłany w roku 1957 na staż do Chińskiej

² Dziękuję prof. W.A. Popowowi i redakcji „Etnografičeskogo obozrenija” za udostępnienie nekrologów: przeznaczonego dla „Etnografičeskogo obozrenija”, napisanego przez A.A. Baburkina, D.W. Iwanowa, W.A. Popowa i D.A. Samsonowa oraz przygotowanego dla czasopisma „Vostok” – pióra J.W. Riewunenkowej i J.W. Iwanowej.

Republiki Ludowej. Przebywał w Chinach do roku 1961, kolejno w Uniwersytecie Pekińskim i w Centralnym Instytucie Narodowości w Pekinie. Powrócił stamtąd ze znajomością języka chińskiego i tybetańskiego oraz historii i kultury Hanów oraz mniejszości narodowych i etnicznych w Chinach, a także na terytoriach sąsiednich podlegających wpływowi kulturowemu Chin. Wiedzę tę wykorzystał, przygotowując w roku 1967 pod kierunkiem N.N. Czeboksarowa, którego uznawał za swojego mistrza, pracę kandydacką, *Bui. Zarys historyczno-etnograficzny*, dotyczącą narodowości z południowych Chin. W latach 1975-2002 pracował na stanowisku kierownika Działu Etnografii Wschodniej i Południowo-Wschodniej Azji, przemianowanego na Dział Krajów Wschodu, w Leningradzkim Oddziale Instytutu Etnografii i Antropologii AN ZSRR. Oddział w roku 1992 stał się znów samodzielny Muzeum Antropologii i Etnologii (Kunstkamera) Rosyjskiej Akademii Nauk. Powierzono także A.M. Rieszetowowi funkcję sekretarza naukowego Oddziału Leningradzkiego Instytutu Etnografii AN ZSRR (1969-1976) oraz niezwykle ważną, w sytuacji kiedy na całym terytorium ZSRR tylko dwa ośrodki naukowe miały uprawnienia do nadawania stopni naukowych ze specjalności etnografia, funkcję sekretarza naukowego tak zwanej Rady ds. Dysertacji, którą pełnił w latach 1969-2001. Organizował i uczestniczył w wielu ekspedycjach naukowych na Dalekim Wschodzie, Syberii i w Mongolii.

Prace naukowe A.M. Rieszetowa koncentrowały się na problematyce etniczno-kulturowej Chin oraz obszarów, na których prowadził badania terenowe. Był między innymi autorem kilku rozdziałów w tomie *Ludy Azji wschodniej* (1965) z serii „Ludy świata”. Od końca lat 70. XX wieku coraz większą uwagę kierował ku historii etnologii w Rosji i w ZSRR. Dokonania uczonych prezentował w kontekście ich osobowości, warunków pracy i życia, przywracając w ten sposób historii etnologii rosyjskiej jej wymiar osobowy. Stał się cenionym biografistą, autorem dziesiątków biogramów uczonych opublikowanych w wielu słownikach i encyklopediach rosyjskich i zagranicznych. Do końca życia pracował nad przygotowaniem „Słownika bio-bibliograficznego antropologów i etnologów Rosji XX wieku”. Jego wielką zasługą było podjęcie badań nad uczonymi represjonowanymi w okresie stalinowskim i wykreślonymi, przez cenzurę polityczną, z oficjalnej historii nauki. Uznany został za założyciela i główną siłę sprawczą tego nowego w etnologicznej historiografii rosyjskiej kierunku, który otrzymał nazwę studiów nad „represjonowaną etnografią”. Przywracał także pamięć o rosyjskich etnologach-emigrantach; wiele artykułów poświęcił między innymi S.M. Szirokogorowi.

Docenione zostały wysiłki A.M. Rieszetowa, podejmowane zwłaszcza na rzecz integracji środowiska etnologów rosyjskich. Swoimi badaniami z zakresu historii etnologii rosyjskiej wskazał na ciągłość w dziejach tej dyscypliny; dbał o to, aby nie zanikła więź między tworzącymi ją różnymi pokoleniami uczonych. W tym celu napisał dziesiątki nekrologów upamiętniających dokonania odchodzących badaczy. Uczestniczył w działaniach mających na celu utrzymanie więzi i kontaktów w ramach etnologii rosyjskiej, obecnie zdecentralizowanej, przyjmującej różne orientacje teoretyczne i podlegającej konkurencji nowo ukształtowanych dyscyplin, między

innymi tak popularnej na terenach dawnego ZSRR kulturologii. Był współzałożycielem i przez wiele lat członkiem prezydium Asocjacji Antropologów i Etnologów Rosji oraz członkiem rad redakcyjnych ważnych czasopism, między innymi „Etnografičeskogo obozrenija” i „Kur’era Petrovskoj Kunstkamery”. Wieloletnia działalność i zasługi A.M. Rieszetowa zostały uczczone wydaniem jubileuszowej książki *Problemy obščej i regional’noj etnografii. K 75-letu A.M. Rešetova*, Sankt-Peterburg 2007, z cennym „Słowem wstępnym” i bibliografią Jubilata.

Z Aleksandrem M. Rieszetowem spotkałem się w Krakowie na III Międzynarodowej Konferencji poświęconej Bronisławowi Piłsudskiemu i jego dziedzictwu naukowemu (29.08-2.09.1999 roku). Zbliżyło nas zainteresowanie historią etnologii. Rozpoczęliśmy współpracę, która zaowocowała opracowaniem i wydaniem korespondencji Dmitrija K. Zielenina z Kazimierzem Moszyńskim i Adamem Fischerem ze zbiorów Petersburskiej Filii Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk i Archiwum Naukowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu. Przygotowaniu artykułów oraz biogramu Walentyna A. Moszkowa do drugiego tomu słownika *Etnografowie i ludoznawcy polscy* (2007) towarzyszyła korespondencyjna wymiana informacji. Drugie i ostatnie moje spotkanie z A.M. Rieszetowem miało miejsce w Petersburgu, w maju 2008 roku. Nie wychodził już wówczas, z powodu choroby, z mieszkania, pomagał jednak w moich pracach archiwalnych. Przekazał informację o korespondencji Marii Antoniny Czaplickiej z Lwem Sztenbergiem, dzwonił do zaprzyjaźnionych pań w Archiwum z prośbą, aby pomogły mi w moich poszukiwaniach. Odwiedziłem go 25 maja. Mieszkał samotnie, nie założył rodziny, żył z głodowej emerytury otoczony opieką przyjaciół. Jednopokojowe mieszkanie było wypełnione do ostatniego skrawka książkami i teczkami z materiałami. Zajmowały półki wokół ścian pokoju, leżały na stole, krzesłach, podłodze, pozostawiając miejsce tylko dla polowego łóżka i wąskiego przejścia. Wlewały się do korytarzyka i kuchni, zapełniały stół kuchenny z wolnym jedynie jego brzegiem. Opowiadał o dzieciństwie i młodości w obwodzie rostowskim, trudnych relacjach z kozakami w okresie okupacji niemieckiej, czuł się „jużnikiem” – Rosjaninem z południa Rosji. Był pochłonięty sprawami etnologii w Rosji oraz w Muzeum Antropologii i Etnografii i wykonywanymi pracami. Relacjonował trudności w gromadzeniu, poprzez ankiety, materiałów do przygotowywanego słownika antropologów i etnologów Rosji. Pragnął opracować listy M.A. Czaplickiej do L.J. Sztemberga, namawiał mnie do poszukiwania listów M.A. Czaplickiej do W.I. Jochelsona, o których sądził, że znajdują się w archiwum Instytutu Orientalistycznego RAN w Petersburgu. Żywo zainteresował się pierwszym użyciem w publikacjach rosyjskich, spośród znanych, terminu „etnografia”, odnanalezionym przeze mnie w „Nastavleniach dla sostavlenia v gimnaziach... zapisok po raznym naukam” z roku 1812, do którego dotarłem dzięki ich przetłumaczeniu i opublikowaniu w „Dzienniku Wileńskim” w roku 1816. Był dumny z wydanej na jego cześć książki jubileuszowej.

Aleksander Michajłowicz Rieszetow pozostanie w mojej pamięci jako człowiek bez reszty oddany nauce, życzliwy i pomocny.

Zbigniew Jasiewicz

PRACE A.M. RIESZETOWA OPUBLIKOWANE
W WYDAWNICTWACH POLSKICH:

- 2001a *D.A. Klemenc i ego svâzi s pol'skimi etnografami*, w: *Bronisław Piłsudski and Futabatei Shimei – an Excellent Charter in the History of Polish-Japanese Relations*, „Linguistic and Oriental Studies from Poznań”, Monograph Supplement 7, red. A.F. Majewicz, T. Wicherkiewicz, Poznań, s. 401-411.
- 2001b (wspólnie z Z. Jasiewiczem), *Korespondencja Kazimierza Moszyńskiego z Dymitrem Konstantynowiczem Zieleninem. Z materiałów Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu*, „Lud” 85, s. 277-288.
- 2003a *Novye nahodki pis'em B. Piłsudskiego v Sankt-Petersburgskih arhivah*, „Linguistic and Oriental Studies from Poznań” 5, s. 243-247.
- 2003b *O pis'mah V.A. Moškova k akademiku V.V. Radlovu: V.A. Moškov kak učenij; Pis'ma V. A. Moškova*, „Rocznik Orientalistyczny” 55: 1, s. 5-44.
- 2003c (wstęp i komentarze), *Bronislav Piłsudskij. Pis'ma L'vu Akovleviču Šternbergu (1903 i 1905 gg.); Vasil'u Vasil'eviču Radlovu (1905 g.); Dmitriu Alekandroviču Klemencu (1908 g.); Karlu Germanoviču Zalemanu (1909 g.)*, „Linguistic and Oriental Studies from Poznań” 5, s. 249-259.
- 2003d (wspólnie z Z. Jasiewiczem), *Korespondencja między Adamem Fischerem a Dymitrem Konstantynowiczem Zieleninem. Z materiałów Archiwum Naukowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu i Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu*, „Etnografia Polska” 47: 1-2, s. 31-47.
- 2004 (wspólnie z W.M. Łatyszewem), *Korespondencja Władysława Kotwicza i Lwa Szternberga (1924-1925)*, „Przegląd Wschodni” 9: 1 (33), s. 185-193.
- 2007 *Walentyń Aleksandrowicz Moszkow. Rosyjski wojskowy, etnograf i folklorysta amator*, w: E. Fryś-Pietraszkowa, A. Spiss (red.), *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 2, Wrocław-Kraków: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 219-221.

HALINA SAMPLAWSKA
(1926-2009)

Halina Samplawska urodziła się w 1926 roku w Tucholi na Pomorzu. W latach 1957-1963 studiowała germanistykę i etnografię na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W roku 1963 obroniła pracę magisterską napisaną pod kierunkiem prof. dr. Józefa Burszty „Magia w obrzędowości weselnej ludu polskiego na tle porównawczym”. W tym samym roku podjęła pracę w Muzeum w Kwidzynie.

Znaczący dorobek Haliny Samplawskiej to ponad trzydzieści lat pracy merytorycznej w Dziale Etnografii kwidzyńskiego muzeum oraz szesnaście lat (1978-1994) pełnienia obowiązków kierownika tego muzeum – kuratora oddziału Muzeum Zamkowego

w Malborku. Halina Samplawska była członkinią Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego od roku 1964, a od roku 1971 – również Zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Kwidzyńskiej. Ponadto pełniła funkcję Społecznego Opiekuna Zabytków, od roku 1966.

Dział Etnografii Muzeum w Kwidzynie zawdzięcza Halinie Samplawskiej uporządkowanie i opracowanie pełnego katalogu naukowego zbiorów (1200 obiektów) oraz uzupełnienie i prowadzenie od roku 1970 księgi inwentarzowej muzealiów etnograficznych. W okresie swej działalności wzbogaciła Dział Etnograficzny Muzeum o 750 eksponatów z zakresu sztuki i kultury materialnej. Dzięki jej pracy powstały nowe kolekcje z zakresu współczesnej rzeźby i haftu.

Halina Samplawska zorganizowała w oparciu o własny scenariusz stałą ekspozycję etnograficzną zatytułowaną „Sztuka i kultura ludowa Dolnego Powiśla”. Zorganizowała ponad 30 wystaw muzealnych, w tym 27 etnograficznych i trzy historyczne, do których opracowała scenariusze. Ponadto prowadziła muzealny Dział Historii Walki o Polskość Powiśla, który wzbogaciła o wiele zabytków, opiekowała się również Działem Archeologii. Ogromna jej praca w dziedzinie popularyzacji wiedzy etnograficznej to kilkaset prelekcji dla szkół oraz wykładów otwartych w muzeum, audycji radiowych, artykułów popularnonaukowych, a także naukowych. Współpracowała z licznymi instytucjami oświatowymi i kulturalnymi regionu oraz ośrodkami akademickimi, służąc pomocą merytoryczną. Przez wiele lat była też doskonałym przewodnikiem po muzeum (ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów etnograficznych) oraz po Katedrze w Kwidzynie. Biegła władała językiem niemieckim.

Obok stałych penetracji terenu w celu pozyskania eksponatów etnograficznych dla Muzeum, w latach 1969-1989 Halina Samplawska prowadziła badania nad kulturą ludową Powiśla. Cykl badań dotyczących roku obrzędowego realizowała we wsiach Tychnowy, Jeżewo i Dubiel w powiecie kwidzyńskim, a badania nad pieśnią ludową – w gminie Janowo w tym samym powiecie. Początkowo zebrany materiał miał posłużyć do napisania pracy doktorskiej, jednak nie został opracowany ani opublikowany. Inne badania, z zakresu kultury duchowej (pieśni) oraz lecznictwa ludowego, prowadziła Samplawska w nadwiślańskich wsiach Janowo, Klamrowo Małe i Pólko.

Innym obszarem działań Haliny Samplawskiej była opieka nad lokalnymi twórcami ludowymi, promocja ich prac, koordynacja udziału w różnego rodzaju konkursach i praca jako członka jury. Jej konsultacje pomogły w odtworzeniu lokalnego haftu i ludowego stroju powiślańskiego dla potrzeb Zespołu Pieśni i Tańca „Powiśle” w Kwidzynie.

Studenci etnografii (głównie z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), odbywający w kwidzyńskim muzeum praktyki studenckie, zawdzięczają Halinie Samplawskiej opiekę naukową, pomoc i konsultacje, również przy pisaniu prac magisterskich.

W roku 1995 mgr Halina Samplawska przeszła na emeryturę. Nadal pozostawała w kontakcie z Muzeum w Kwidzynie, dzieląc się swą wiedzą i wielkim doświadczeniem.

Zmarła 9 listopada 2009 roku w wieku 83 lat.

Sylvia Tatara